

Кръгла маса „Сто години от Първата световна война
и участието на Българската армия”

АПОГЕЙ НА БЪЛГАРСКАТА ВОЕННА МОЩ

В ресторант „Атлантик” в Стара Загора се състоя Кръгла маса на тема „Сто години от Първата световна война и участието на Българската армия”. Проявата бе организирана от клуб „Атлантик” с председател капитан о. з. Недялко Недялков, бивш народен представител и областен управител на Старозагорска област.

Колегите се бяха погрижили за всичко: за отличната организация, за сериозната разгласа, за широкия спектър от гости и външни участници, за интересната пресконференция.

Преди откриването участниците в проявата почетоха с едноминутно мълчание паметта на жертвите на ислямистките терористи в Париж. Приветствие от името на кмета на Община Стара Загора поднесе заместник-кметът Йордан Николов. От името на министъра на отбраната Николай Ненчев думи на оценка и пожелания произнесе политическият съветник на министъра Бойко Станкушев. Присъстваха командири и представители на военни формирования от Старозагорския гарнизон.

По темата „Дипломатическа и военна подготовка за влизането на България в Първата световна война” доклад изнесе **капитан о. з. Недялко Недялков**. Докладчикът добросъвестно проследи съотношението на силите в тогавашна Европа и маневрите на великите сили да привлекат България на своя страна, очерта главните фактори, предопределили българското решение от лятото на 1915 г. Някои доклади поместваме по-долу.

Полковник о. з. Зарко Шишманов анализира операциите на Българската армия в Сърбия и Македония през 1915 г., посочи малко известни случаи на героизъм, на воинско и на командирско бойно майсторство, на всенароден подем и на недостигнати и до днес стандарти за мобилизационно напрежение и бойна ефективност, проявени от българската войска още през първата година на войната.

За действията на Трета българска армия за освобождението на Добруджа през 1916 г. говори подполковник о. з. **Димитър Господинов**. Победата при Тутракан и Кубадин, бляскавите атаки на славната ни конница, стоицизмът и настъпателният порив на преславци и на шопи, на тракийци и на приморци изпълваха съдържанието на доклада.

Докторът на историческите науки Ангел Динев бе подготвил високо професионален и интригуващ доклад на тема „Участието на 12-и пехотен Балкански полк в маневрения период на Първата световна война (1915-1916 г.)”. След прицизна изследователска работа авторът запозна слушателите с неизвестни за широката публика епизоди от бойния път на една от прославлените части от Осма пехотна Тунджанска дивизия. За бойния си път, осеян с доблест и победи, полкът е удостоен с честта негов шеф да стане германският кайзер Вилхелм II, чийто син принц Август Вилхелм е зачислен в полка със звание „подполковник”.

След всеки от двата панела участниците дискутираха помежду си и зададоха множество въпроси на докладчиците.

Председателят на съюз „Атлантик” генерал-майор о. з. д-р Съби Събев обобщи резултатите от Кръглата маса, благодари на участниците, подчерта извода, че Първата световна война е върховно изпитание за българската нация, в което Българската армия постига най-забележителните си победи, като разбива значителни части и съединения на три от великите сили, изправили се срещу нас. Председателят на СОРА сподели мисли и тревоги за развитието, за модернизацията и превъоръжаването на Българската армия.

Генерал Събев, капитан Недялков, членовете на УС на СОРА полковник о. з. Славчо Манолов и капитан I ранг о. з. Васил Данов разговаряха с журналисти от национални и регионални средства за масова информация за отбраната и сигурността, за мигрантската вълна, заливаща страната ни, за надеждите и посоките на българския евроатлантизъм.

ДИПЛОМАТИЧЕСКА И ВОЕННА ПОДГОТОВКА ЗА ВЛИЗАНЕТО НА БЪЛГАРИЯ В ПЪРВАТА СВЕТОВНА ВОЙНА

Причините за избухването на Първата световна война са от комплексен характер и могат да бъдат посочени след задълбочен анализ. Като първопораждаща причина се изтъква засиленото противопоставяне в Европа, а и в света заради колониите между т. нар. млади и старите колониални държави.

От една страна, това са създадената въз основа на Франфуртския мирен договор Германска империя и кралство Италия, а от друга - старите демокрации Британия и Франция със своите колонии и доминиони. Най-често повтаряна тезата е за геополитическото и икономическото противопоставяне, за борбата за пазари, за интензивното германско и италианско стопанство, съперническо на колониалните метрополии Англия и Франция. Това обаче не обяснява разпада на т.н. Троен съюз и перфектното от правна страна излизане на Италия от него.

Европа през 1914 г.

От друга страна, през този период Русия също бележи значителен икономически ръст спрямо колониалните икономики на Британия и Франция.

Сред икономическите причини за Първата световна война е британо-германското противопоставяне, след като Германия реализира 78 % от своя износ в Европа, а „старата“ Англия – едва 38 %. Освен това Германия с високоразвитата индустрия и с търговската си активност заплашва и източните позиции на Британия, която е доста чувствителна за съдбата на Мала Азия и Ориента, за Египет и за перлата в короната й Индия. Красноречив пример е строителството на Багдадската железопътна линия от Германия. По същото време Райхстагът гласува построяването на

16 броненосци. Морско предизвикателство, което Британия приема като открита заплаха.

След Парижкия мирен договор от 1871 г. ябълката на раздора между Франция и Германия е Елзас-Лотарингия, зад която се крият френските реваншисти стремежи и германските миражи да извадят Франция от концерта на великите сили. Мароканските кризи стават буревестникът на „нерешимото по мирен път“ френско-германско съперничество.

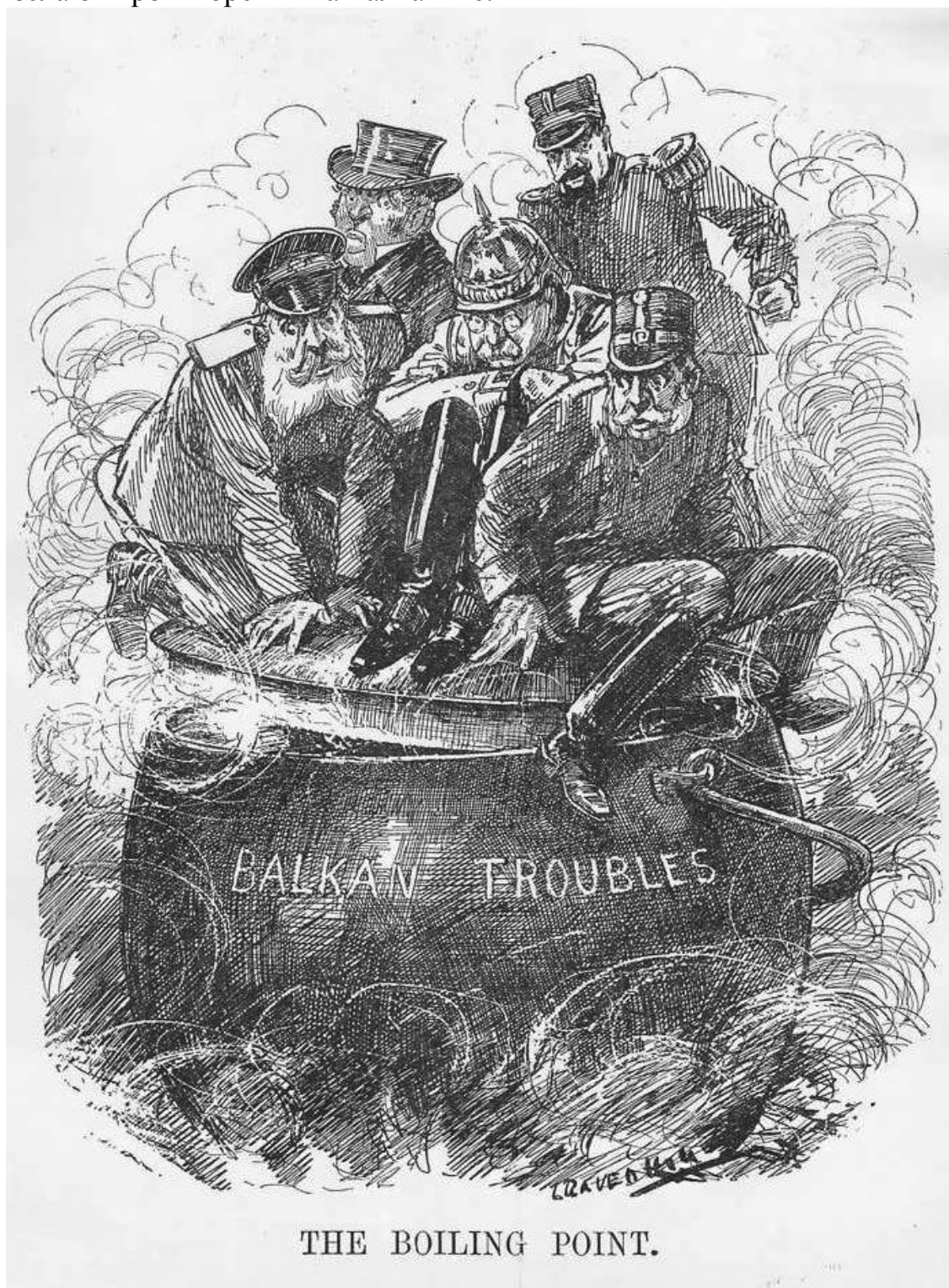
Русия излиза от съюза на тримата императори, търсейки континентално сближаване с Франция като контрабаланс на общогерманската еманципация в центъра на Европа. Започва и голямото сближаване на Русия с Британия в рамките на Антантата и в защита на Франция.

Стратегията на Германия е със „светкавичен удар“ (съгласно плана „Шлифен“) да разгроми френската армия и да обезмисли войната с Русия. Русия предвеща развоя на събитията и на 24 юли 1914 г. обявява частична мобилизация след оживена дискусия между царя и руския Генерален щаб. Руските военни лидери бързат. На 31 юли 1914 г. Германия отправя ултиматум на Русия да спре мобилизацията си, а на 1 август 1914 г. предприема пълна мобилизация и обявява война. Стратезите на Втория райх разчитат на съюзната Австро-унгарска армия за задържането на огромните по численост руски войски, която достигат 1 284 155 войници и офицери с 7 088 оръдия. Руските дивизии притежават значителен боен опит сраженията и поражението си в Руско-японската война, но имат лошо тилово и техническо снабдяване, а щабове им проявяват мудност в планирането на бойните действия.

Първоначално Великобритания заявява, че ще бъде неутрална, ако Германия повлияе върху Австро-Унгария да спре военните действия срещу Сърбия и да се задоволи с нейния отговор по повод убийството на австро-унгарския престолонаследник Франц Фердинанд. Австро-Унгария обаче настоява разследването на сараевското убийство да се извърши от австрийските власти на сръбска територия. След отказа на Сърбия Австро-Унгарската империя ѝ обявява война на 28 юли 1914 г. Русия се притичва на помощ на стария си съюзник. В отговор на 1 август 1914 г. Германия обявява война на Русия, а на 3 август - и на Франция. Британия решително застава зад съюзниците си. Скоро кръгът на конфликта се разширява и обхваща цяла Европа. По-късно се присъединяват САЩ, Китай, Япония и други държави и войната се превръща в световна.

Знаем, че отначало България обявява неутралитет. Националната катастрофа от 1913 г. в Междусъюзническата война става повратна точка в Новата история на българския народ. Договорите в Букурещ и Цариград определят на страната ни държавни граници, напълно неприемливи в народо-психологическо, политическо, икономическо и военно-стратегическо отношение. Великите сили не се опитват да потърсят по-

справедлив път за решаване на националните ни проблеми и за разплитане на възела от противоречия на Балканите.

Балканското буре с барут

Така се залагат основите на нови вражди, разпалват се факлите на реваншизъм и междудържавна омраза, а полуостровът се превръща в „барутен погреб“ на Европа. Обширни земи в Македония с преобладаващо

българско население са заграбени от Гърция и Сърбия. Османска Турция ни отнема Източна Тракия, а Румъния – Южна Добруджа. Ощетена България има претенции към всичките си съседи.

Все пак деветте месеца на Балканските войни не нанасят тежки поражения върху стопанския живот на страната. Няколко поредни години се оказват плодородни. Военните действия са се водили извън територията на страната или в периферията. Влошаването на живота бързо е преодоляно, увеличението на цените не надхвърля 10 % и през 1914 г. левът е стабилен, а капиталовложенията в промишлеността почти се удвояват.

При избухването на Първата световна война България официално обявява, че ще запази неутралитет, но с „пушки при нозе“. Идеята за пълен неутралитет е доста привлекателна, но практиката показва, че без ангажиране в конфликта е невъзможно да се реализират териториални придобивки и да си върнем заграбеното. За да постигне националното си обединение, България трябва да търси съюзници, т. е. да избира между Антантата и Централните сили. Всъщност неутралитетът е невъзможен, поради важното геополитическо положение на България в центъра на Балканския полуостров. И двата блока започват усилен дипломатически маневри, за да привлекат България на своя страна.

Ако България се присъедини към Централните сили, Сърбия е обречена на бърз разгром. Този избор обаче може да повлияе върху Гърция и Румъния, които все още се колебаят.

Ако България се присъедини към Антантата, тя би прекъснала връзката между Германия и Австро-Унгария с Османска Турция. По онова време чрез железницата се пренасят към Турция логистична, човешка и материална помощ. С българска помощ Съглашението по-бързо би установило контрол над проливите. Връзката на Русия със съюзниците би станала по-удобна.

Какво предлага всяка от двете коалиции?

Първото предложение идва от Антантата през май 1915 г. От България се иска незабавна намеса във войната на страната на Русия, Англия и Франция, като цената за българското участие ще бъде връщането на Източна Тракия до линията Мидия-Енос, присъединяване на „безспорната“ и част от „спорната“ зона в Македония и преговори с Румъния за Южна Добруджа.

Обещанията изглеждат солидни. Те обаче имат съществена слабост – несигурността. Нотата на съглашенците не е съгласувана нито със Сърбия, нито с Гърция, а двете държави веднага изразяват категорично несъгласие. Разбира се, същото ще стане и по отношение на Южна Добруджа, ако Румъния се присъедини към Антантата. Сигурно изглежда само присъединяване на Източна Тракия, но по онова време тя не е приоритет

във външната политика на България. Съглашението не предлага гаранции за иначе примамливите обещания, които щедро дава.

Управляващите в България решават, че обещанията са нереалистични. Такава е преценката и днес. Подходът на Антантата към България е колеблив и непоследователен, защото съгласенците си дават сметка за ориентацията на правителството и на царя. Освен това те вече са заложили на съперниците на България и не биха могли да намерят баланс и компромис между противоречията и враждите на балканските държави.

Какво обещават Централните сили (Тройният съюз)? По-малко, но по-сигурни неща. При война със Сърбия гарантират окупираните от сърбите македонски земи. Обещават и преговори с Турция за част от източнобългарските земи. Предложенията имат сериозен психологически ефект, защото са насочени към най-чувствителната точка на българската програма за национално обединение – Македония.

През 1915 г. Централните сили постигат военни успехи: Германия побеждава на Източния фронт, а англичаните губят срещу Турция в Беломорието.

Германия допълнително осигурява на България заем в размер на 500 000 000 марки от немската банка „Дисконто гезелщafft“, които са жизнено важни за Българската армия. Френски банки вече са отказали подобен заем.

Правителството на д-р Васил Радославов и цар Фердинанд не бързат да се обвържат с Тройния съюз. Правителството реорганизира армията, като отстранява русофилските офицери и ги заменя с командири, които подкрепят линията за съюз с Централните сили. Армията получава съвременен германско оръжие. Печатът атакува Русия заради антибългарската ѝ позиция по време на Междусъюзническата война. Така държавната власт печели общественото мнение в полза на българския избор. Опозицията се оказва немошна да въздейства върху крайното решение на правителството и двореца.

На Западния фронт войната се затяга и става позиционна, без съгласенските сили да реализират надмощието си в хора и техника. Целият комплекс от аргументи накланя везните за присъединяване на България към Централните сили.

Как юридически и дипломатически става обвързването на България? На 6 септември 1915 г. е подписан договор за приятелство и съюз между Германия и България, придружен от военна конвенция. България трябва да се включи във войната срещу Сърбия поне с 4 дивизии, за да помогне на австрийците в затегналата се бойна обстановка. Германия обещава нов заем на България и оръжие за армията. Но от нас се изисква „безусловен неутралитет“ спрямо Гърция и Румъния, които все още не са решили на чия страна да застанат.

Най-важният документ, подписан на 6 септември 1915 г., е тайната спогодба между Германия и България, в която се договаря връщане на цяла Македония, както и на част от сръбските земи по поречието на р. Морава и р. Дунав, наричани Моравско (за тези територии България не е имала претенции). При евентуално присъединяване на Румъния към Антантата България ще получи цяла Добруджа до устието на Дунав. Ако Гърция се присъедини към Антантата, българите могат да окупираат всички земи, заграбени от гърците след Междусъюзническата война.

На 6 септември 1915г. България и Турция сключват конвенция по ректификация на границатах (частична корекция). Турция отказва да отстъпи цяла Тракия, а само 2 000 кв. км по долното течение на р. Марица.

Тези договори окончателно присъединяват България към Централните сили и тя влиза официално в Първата световна война на 14 октомври 1915 г., като обявява война на Сърбия, след което Съглашението обявява война на България. През 1916 г. България обявява война и на Румъния.

В началото на бойните действия Българската войска наброява 530 000 души, като до края на войната числеността ѝ достига рекордните 850 000 души. В организационно отношение са формирани Първа, Втора и Трета армия начело с генералите Климент Бояджиев, Георги Тодоров и старозагореца Стефан Тошев. Главнокомандващ е генерал Никола Жеков.

След сключване на договорите с Германия и Турция у нас е създаден единен опозиционен блок срещу участието във войната. Направени са няколко опита правителството и царят да бъдат отклонени от избрания път.

На 17 септември 1915 г. ръководителите на опозицията Иван Евлогиев Гешов (Народна партия), Александър Малинов (Демократическа партия), Стоян Данев (Прогресивно-либерална партия), Найчо Цанов (Радикал-демократическа партия) и Александър Стамболийски (БЗНС) посещават цар Фердинанд. На срещата особено дързък език държи Александър Стамболийски, като заявява, че „...Това е самоубийство и пълно национално затриване...“. Заплашва царя, че ако обяви война, това ще му струва „короната и главата“, за което е арестуван и хвърлен в затвора.

Следват патриотичен ентузиазъм, драматизъм, подвизи на великия български войник и... нова национална катастрофа.

**Капитан о. з.
Недялко НЕДЯЛКОВ**